

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025, ke 9.10.2024 klo 10.30 (HE 109/2024 vp)

Eduskunta
Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan maatalousjaosto

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Csaba Jansik

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Hallituksen vuoden 2025 talousarvioesityksen Maa- ja metsätalousministeriön (MMM) toimintaympäristön kuvauksessa todetaan hallinnonalan perustehtävien kuten ruokaturvan, ruokaturvallisuuden ja kilpailukykyisen kotimaisen ruokajärjestelmän, huoltovarmuuden ja puhtaan veden takaamisen, eläin- ja kasvitautien hallinnan nousseen yhä tärkeämmiksi luonnonvaratalouden kestävyys ja niihin perustuvien elinkeinojen kilpailukykyyn varmistamisessa ja maaseudun elinvoimaisuuden kehittämisessä. Näiden tehtävien merkityksen katsotaan edelleen korostuneen Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyssodan vuoksi.

Tässä Luken lausunnossa tarkastellaan maa- ja elintarviketalouden kehitysnäkymiä huomioiden vuoden 2025 hallinnonalan määrärahoissa tapahtuvat muutokset, maataloustuotteiden markkinanäkymät sekä maatalouden tulo- ja kannattavuustilanne.

2 Lausunto

Maataloustukien kehitys ja merkitys maatiloilla

Vuonna 2025 viljelijätukia maksetaan hallituksen talousarvioesityksen mukaan yhteensä 1 716 milj. euroa, eli saman verran kuin vuonna 2024 ja vain 0,3 prosenttia vähemmän kuin vuosina 2020—2024 keskimäärin. EU rahoittaa vuoden 2025 viljelijätuista 44 % eli yhteensä 750 milj. euroa ja Suomen valtion osuus on 56 % eli yhteensä 966 milj. euroa (Liitetaulukko 1).

Maataloustukien perusrakenne on säilynyt jo varsin pitkään ennallaan, eikä vuonna 2023 alkanut EU:n maatalouspolitiikan uudistus tuonut siihen merkittäviä muutoksia. Vuonna 2024 noin puolet maataloustuesta (noin 900 milj. euroa) maksetaan hehtaariperusteisesti ilman sitoumuksia tuottaa jotain tiettyä kasvia/tuotetta. Tukien saamisen ehtoihin tosin sisältyvät ehdollisuusvaatimukset, jotka koostuvat viljelyyn liittyvistä hyvän maatalouden ja ympäristön vaatimuksista. Tuotantoon sidottujen tukien osuus on viljelijätuista runsas neljännes (noin 450 milj. euroa) ja ne kohdistuvat pääosin maidon ja naudanlihan tuotantoon, mutta niitä maksetaan myös lammas- ja vuohitalouteen sekä tietyille peltokasveille (valkuaiskasvit, tärkkelysperuna, sokerijuurikas). Tuotantoon sidotuilla tuilla on Suomessa merkitystä erityisesti maidon- ja naudanlihantuotannon määrien ylläpitämisessä maan eri osissa. Selkeästi ympäristötavoitteisiin sidotun tuen (sisältäen ympäristö- ja luomukorvauksen sekä ekojärjestelmätuen) osuus on puolestaan runsas viidennes (noin 380 milj. euroa) viljelijätukien kokonaisuudesta.

Luonnonvarakeskuksen ylläpitämän kannattavuuskirjanpidon tulosten mukaan tukien osuus maatilojen kokonaistuotoista oli vuosina 2020–2024E keskimäärin 28 prosenttia, joten niillä on edelleen merkitystä taloudellisena turvaverkkona. Tukien merkitys vaihtelee tuotantosuunnittain. Viljantuotantoon erikoistuneilla tiloilla tukien osuus kokonaistuotoista on ollut samalla aikavälillä yhtä suuri kuin maataloilla keskimäärin, eli 45 prosenttia ja muilla kasvinviljelytiloilla noin 48 prosenttia. Lypsykarjatilojen kokonaistuotoista tukien osuus on ollut keskimäärin noin 24 prosenttia ja nautakarjatililla noin 37 prosenttia. Sika- ja siipikarjatalous sekä kasvihuonetuotanto ovat selvästi vähemmän tukiriippuvaisia kuin suomalainen maatalous keskimäärin. Sikatiloilla tukien osuus kokonaistuotoista oli vuosina 2020–2024E keskimäärin noin 14 prosenttia siipikarjatililla noin 5 prosenttia ja kasvihuonetuotannossa 4 prosenttia.

Maatalouden talouskehitys

Maatalouden kannattavuus on Luken ylläpitämän maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskirjanpidon mukaan vaihdellut rajusti vuosien 2019—2024 aikana (Liitetaulukko 2). Vuonna 2022 maatalouden suhteellinen kannattavuus kipusi tuotantopanosten rajusta hintojen noususta huolimatta 2000-luvun parhaaseen tulokseen. Tulosta paransivat erityisesti viljakasvien korkea tuottajahinta ja edellisvuotta suurempi sato.

Luken ennakkotulosten mukaan maatalouden kannattavuus puolestaan heikkeni vuonna 2023 merkittävästi edellisvuodesta ja jäi myös alle vuoden 2021 tason. Vuonna 2024 maatalouden keskimääräisen kannattavuuskertoimen ennustetaan nousevan vuoden 2023 ennakkotulosten mukaisesta 0,37:stä noin 0,46:een. Kannattavuuskertoimen arvo 0,46 tarkoittaa, että maatalousyrittäjän tuntipalkka olisi vuonna 2024 keskimäärin noin 7,8 euroa ja oman pääoman korkotuotto noin 2,8 prosenttia.

Vuoden 2024 talousennusteessa viljakasvien tuottajahintojen oletetaan jäävän edellisvuotta alhaisemmiksi. Luken satoarvion mukaan viljasato oli hieman keskimääräistä pienempi, eli vajaat 10 prosenttia suurempi kuin viime vuonna. Viljan sekä öljy- ja valkuaiskasvien viljelyn keskimääräiset tuotantokustannukset pysyvät edellisvuoden tasolla. Viljatilojen kannattavuuskerroin jää näillä oletuksilla 0,11:een. Myös muiden kasvinviljelytilojen kannattavuus pysyy yhtä heikkona kuin viime vuonna.

Ennusteen oletuksilla maidontuotannon kannattavuus pysyy samana kuin viime vuonna, sillä maidon tuottajahinnan aleneminen heikentää yrittäjätuloa ja kannattavuutta kustannusten pienenemisestä huolimatta. Muiden nautakarjatilojen keskimääräinen kannattavuuskerroin kohoa edellisvuoden noin 0,8:sta 0,9:ään. Sikatilojen kannattavuuskertoimen ennustetaan nousevan noin 0,3:sta 0,5:een.

Siipikarjatalouden tulos kohenee kustannusten alenemisen myötä tuottojen pysyessä edellisen vuoden tasolla. Siipikarjatalouden ennuste on muita tuotantosuuntia epävarmempi pienen otoskoon ja pienen tulosmarginaalin vuoksi. Pienetkin hintamuutokset vaikuttavat tulokseen merkittävästi.

Maatalouden suhteellinen velkaantuneisuus eli velkojen suhde liikevaihtoon ei ole viime vuosina maataloilla keskimäärin kasvanut, vaan sitä vastoin laskenut selvästi. Suhteellinen velkaantuneisuus on laskenut vuodesta 2017 lähtien. Velat ovat kasaantuneet investoineille tiloille. Vaikeasti velkaantuneita maataloja on

Suomessa kuitenkin edelleen suhteellisen vähän. Omavaraisuusaste on pysynyt koko 2000-luvun ajan korkealla, noin 74 prosentissa.

Maataloustuotteiden markkinatilanne ja satonäkymät Suomessa ja maailmanmarkkinakehitys

Maataloustuotteiden markkinahinnat ovat laskeneet edellisvuosien huippulukemista niin maailmalla kuin Suomessa. Eniten ovat laskeneet viljan hinnat. Hintakehitykseen on vaikuttanut ennätysasuuri maailman kokonaisviljasato. Kotimaan viljasato on keskinkertainen, noin 3,2 miljardia kiloa. Voimakkaasti vaihdelleiden sääolojen vuoksi viljasadon suuruudessa ja laadussa on kuitenkin merkittäviä alueellisia eroja niin globaalisti kuin Suomen sisällä.

Myös maitomarkkinoilla hinnat ovat laskeneet selvästi vuoden 2022 huomattavan korkeista hinnoista. Kysynnän vahvistuminen on kuitenkin kääntänyt tuottajahinnat EU:ssa taas nousuun. Suomessa markkinatilanne on vaikeampi, mikä johtuu erityisesti ongelmista vientimarkkinoilla.

Lihojen tuottajahinnat ovat olleet laskussa. Lihasektorilla kysyntätilanne sekä toimintaympäristö ovat haastavia koko EU:n alueella. Myös vienti on kehittynyt heikosti. Ainoastaan siipikarjanlihan tuotanto ja kulutus ovat kasvussa.

Tuotantopanosmarkkinoilla hintapiikit ovat tasoittuneet. Erityisesti lannoitteiden ja rehujen hinnat ovat laskeneet ja hintamuutosten odotetaan pysyvän myös jatkossa maltillisina.

Maatalousmarkkinoiden kehitystä leimaa ennen kaikkea vakaus. Kysyntä maailmanmarkkinoilla on kuitenkin piristymässä. Uhkana ovat jännitteet erityisesti kaupankäynnissä Kiinan kanssa sekä jossain määrin myös Lähi-Idän tilanne, jonka eskaloituminen voi heijastua esimerkiksi polttonesteiden hintoihin.

Viennin edistäminen

Vuoden 2025 talousarvioesityksessä on esitetty uusi 10 milj. euron määräraha, jota voi käyttää elintarvikeviennin edistämiseen ja ruoka-alan arvoketjun kehittämiseen, kasvu- ja kuiviketurpeen sekä energiaturpeen huoltovarmuuden edistämiseen ja metsäsektorin arvonalisan kasvattamiseen. Päätöksiä rahan käytöstä ei ole vielä tehty, mutta alustavien tietojen mukaan 70 % määrärahasta olisi käytettävissä elintarvikeviennin edistämiseen. Tarkoituksena on allokoida nämä resurssit hallitusohjelmassa esitettyjen elintarvikeviennin kasvutavoitteiden saavuttamiseen.

Elintarvikeviennin kokonaisvaltainen edistäminen edellyttää hallinnon ja elinkeinon saumatonta yhteistyötä ja pitkäaikaista sitoutumista kasvutavoitteiden puolesta. Määräraha tulisi käyttää tätä yhteistyötä parhaalla tavalla mahdollistavien rakenteiden luomiseen. Hallinnon osalta tärkeimpinä on elintarvikeyritysten markkinoille saattamisen ja liiketoiminnan kansainvälistymisen sekä viennin operatiivisen palvelujen koordinointi sekä kohdemarkkinoilla paikallista läsnäoloa ja sektoriosaamista edustava kansainvälinen verkosto. Elintarvikeviennin edistämisen roolit, osa-alueet ja vastuu jakautuvat ainakin 4-5 eri hallinnonalaan. Hallinnon elintarvikeyrityksille tarjoama julkinen tuki ja toimenpiteiden vastuuttaminen toimeenpaneville organisaatioille toimii Suomessa nykyisin erittäin puutteellisesti moneen muuhun kokoluokaltaan tai maantieteellisen sijainniltaan relevanttiin EU-verrokkimaahan

verrattuna, mikä osittain selittää Suomen heikkoa menestystä elintarvikeviennin kansainvälisessä vertailussa.

On olennaisen tärkeä, että elintarvikeviennin edistämisen määräraha käytetään pysyvien raamien rakentamiseen, eikä sitä allokoita eri osa-alueiden lyhytaikaisiin hankkeisiin, joiden vaikutus koordinoimattomina jää lyhytaikaiseksi ja jopa kyseenalaiseksi.

Elintarvikesektorin kasvupotentiaali on suurelta osin saavutettavissa viennin kasvun myötä. Kasvavalla elintarviketeollisuudella on edellytyksiä parantaa myös alkutuottajien kannattavuutta juuri markkinatuottojen kasvattamisen kautta. Lisäksi elintarvikesektori voi kasvaessaan myötävaikuttaa ja nopeuttaa kansantalouden toivottua kasvua.

3 Lausunnon tiivistelmä

Hallituksen talousarvioesityksen mukaan maataloustukien kokonaistasossa ei vuonna 2025 tapahdu suuria muutoksia. Maatilojen kokonaistuotoista tuet ovat muodostaneet viime vuosina edelleen varsin merkittävän osan (27–28 %), joten niiden merkitys taloudellisena turvaverkkona on säilynyt. Maatilojen tulo- ja kannattavuuskehitys riippuu kuitenkin tukimuutoksia enemmän maataloustuote- ja panosmarkkinoista, joilla on koettu viimeisten vuosien aikana isoja muutoksia. Nämä ovat aiheuttaneet tulos- ja kannattavuuslukuihin voimakkaita vuosien välisiä vaihteluita. Tällä hetkellä maatalousmarkkinat ovat kuitenkin varsin vakaat. Maataloustuotteiden markkinahinnat ovat laskeneet edellisvuosien huippulukemista niin maailmalla kuin Suomessa. Myös tuotantopanosmarkkinoilla hintapiikit ovat tasoittuneet. Uhkatekijöitä markkinoilla ovat jännitteet erityisesti kaupankäynnissä Kiinan kanssa sekä jossain määrin myös Lähi-Idän tilanne, jonka eskaloituminen voi heijastua tulevaan hintakehitykseen.

Jatkossa alkutuotannon kannattavuuteen vaikuttaa kasvavassa määrin markkinatuottojen kehitys. Sen takia onkin olennaista, että markkinoilta saatavaa tuottoa pyritään kasvattamaan monin eri tavoin. Elintarvikkeiden jalostusasteen nostaminen ja viennin lisääminen on yksi keino tähän. Lisäksi peltokasviviljelyn markkinatuottoja voi nostaa monipuolistamalla viljelyä palko-, öljy- ja erikoiskasvien suuntaan. Kasvinviljelytiloilla tukien osuus kokonaistuotoista on korkeimpia tuotantosuuntien välisessä vertailussa, joten kannattavuutta parantavien markkinaratkaisujen löytäminen on erityisen tärkeää.

Jani Lehto

Johtaja, biotalous ja ympäristö

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 08.10.2024 klo 11:05:04.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:

Jyrki Niemi

Csaba Jansik, Hanna Karikallio, Arto Latukka, Jyrki Niemi, Olli Niskanen, Jukka Tauriainen

Luonnonvarakeskus

Latokartanonkaari 9

PL 2, 00791 Helsinki

Puhelin 029 532 6000

Y-tunnus 0244629-2

Liitteet: Liitetaulukot

Tiedoksi: